

چون کشتش سینه ز غایت گزشت
 باغش دل ز نهایت گزشت
 حال خود و نامه امید وار
 باز نمودم بخداوندگار
 او خود از آنجا که بزرگیش بود
 خردی من دید بزرگی نمود
 و او اجازت برضای تمام
 تا نهم اندر ره مقصود کام
 خرج ز نهم زان کف دریا اثر
 گرم رواں کرد و کشتی زر
 تا ز چنان بخشش مفلس پناه
 شوق کشتاں کرد گریبان من
 تکر کنان پاس نهادم براه
 حامل خون کرد غم ماورم
 گریه زده دست بدمان من
 قطع کنان راه چو پیکان تیز
 زاد همیس بود براه اندم
 یک مہ کامل به کشیدم عنان
 ہچو مہ عید خوش و شاد بہر
 خندہ زناں ہچو گل بوستاں
 یافتم از لذت دیدار کام
 مرغ خزاں دیدہ بہ بوستاں رسید
 نغزہ دل از حال پریشان خویش
 دیدہ نهادم ہزاراں نیاز
 ماورین خستہ تیمار من

چون نظر افکند بیدار من

پرہ زوے شفقت برگرفت
 واد سکونے دل آشفته را
 بعد دور وزے کہ رسیدم زرا
 حاجے آمد بشتا بندگی
 غاسم و برگ شدن ساختم
 رفتم و رخساره نهادم بجاک
 نقش طرازیده کشادم ز بند
 شہ کہ در چیدہ من دیدہ تر
 واد با حسان رہے بر درم
 یافتم اندر محفل اختصاص
 چون دلم از فیض و کرم شاد کرد
 گفت کہ لے ختم سخن پرور
 از دل پاکت کہ ہنر پرورست
 ۲
 کہ تو دریں فن کنی اندیشہ چست
 ۳
 خواستہ چندانست رسانم ز گنج
 ۴
 من کہ عطاے شہم اس فرماؤ
 اشک نشاناں بہر دم در گرفت
 کرد و فساند پذیرفتہ را
 ز آمدنم زود خبر شد بشاہ
 داد تویدم بصف بندگی
 محبتے تان بہر دانتہم
 تن ادب آموز و دل اندیشہ تاک
 کردش انشا و بیانک بلند
 مہر بچید از ندماے دگر
 جاگی خاص و بد رہ درم
 مرتبہ در سلک ندیمان خاص
 خانہ فترم بزر آباد کرد
 ریزہ خور خواجہ تود گیر
 ہمت مارا طلبی در سرست
 ۲
 وز تو شود خاستہ من درست
 ۳
 کہ سپے تو ہمیش نبری پنج رنج
 ۴
 سجدہ کنناں پیش دویدم چو با

گفتش اے تاجورِ جم جناب
 منکہ بوم و ائی مدحت طراز
 چوں تو وہی حاجت ہر منقلے
 باغ نہ از گل طلبد رنگ بوسے
 شہ کہ جہاں بندہ فرمانِ اوست
 حاکم از طبع کثر و فکرِ است
 گر غرضِ شاہ بر آید بدار
 بندہ چو نمود بشاہِ زمین
 شاہِ زباں را بہ سخن بر کشاد
 گفت چناں بایدم اے سحر سنج
 جسم سخن را بہنر جاں وہی
 نظم کنی جسکہ سحرِ زباں
 تا اگر مہجور آرد ز پاسے
 این سخنم گفت و گنجورِ جو د
 برد مرا خازنِ دولت چو باد
 من شدہ مخصوص بچوئے چنین
 نے قلم را از ہنر بہرہ

بخت نیدہ چو تو شاہے خوب
 تا چو توئی را بمن آید نیاز
 حاجت تو حلست بچوں من کسے
 ابر نہ از قطرہ بود آب جوے
 کہ بمثل جاں طلبد زان اوست
 نیست مگر پارسی ناورست
 دوات من روے نماید بدار
 عذرتی مانگی خوشستن
 قفل ز گنجینہ گو ہر کشاد
 کز پئے من روے نہ پیچی ز رنج
 شرح ملاقاتِ دو سلطان وہی
 قصہ من با پدرِ مہسرباں
 آیدم از خواندنِ آن دل بجاے
 از نظرِ لطف اشارت نمود
 مہر ز رو خلعتِ شاہیم داد
 مایہ بدتم نہ و سودے چنین
 نے ورقم را ز کمر مہرہ

آدم اندر وطن بندگی	از دیشہ با ہمہ شرمندگی
فرض شدہ خدمتِ شہِ کردم	خم شدہ از بارِ کرمِ کردم
عقل سراسیمہ و اندیشہ مست	گوشہ گرفتہ ورقِ دل بست
نے غلط ملکِ خو و از جن و انس	رہے نہاں کردم از اہنائے جنس
و تیشِ طبعم لہتم داود و د	آبِ معافی زدلم زاود و د
سینہ خاکیم بروں و اد گنج	چوں بتوکل شدم اندیشہ سنج
پردہ بر انداخت عروسِ نیال	غامہ بیارست سخن را جمال
واں ز زبانِ قلم و ترسکافت	حجلہ خط را ز سر اپردہ یافت
محرمِ مکرم شدہ لوح و قلم	من زدہ بر عرش ز فکر ت علم
زیں سہ ہنر سنج و معافی فرا کے	خوابت مدو خاطر اندیشہ زرا کے

سخن از وصفِ قلم آنکہ بلوح محفوظ

ہست اول صفتش ما خلق اللہ بخواں

کاؤل ازوشد خطِ ہستی و ہستی	سوی قلم دست کشیدم نخست
کردہ رقم بر ورقِ کاف و کول	را ند نخست ازید قدرت برو
دہشتہ سر بر خطِ ارباب علم	سلسلہ جنباں شدہ و رباب علم

علم جهانش همه طرف اللسان
 و ز دلے زاد یعنی از و
 بر ورق اہل ہنر کردہ داغ
 در ہنر از بس کہ رواں کرد دست
 رہت بہر دستگھی ہچو تیر
 گفت خبر بر ہمہ از خیر و شر
 ہم زدہ در خشکی و تری قدم
^{کاغذ سیاہی} و طلب صوف تراشیدہ سر
 راکع و ساجد شدہ در ہر مقام
 پیچ بنودہ بقیامتش قعود
 روزی او یک شبہ با صد ہنر
 سر زدہ در رفتہ درون دوات
 دودہ او قبلہ دانندگان
 آہوے مشکین و سرش بادشاخ
 تیر سپردار از و در خراش
 کردہ سر اندر رہہ شمشیر صرف
 آب سیہ خوردہ چنان گشت مست

پیچ خطائش نہ اندر زبان
 آن نہ نویسندہ بود نے از و
 روز و شب از خوردن و در چراغ
 دستگھی یافت بہر کس کہست
 راستی او ہمہ را دستگیر
 نامہ سیہ کرد و دلے با خبر
 ہم بسیار ہی و سپیدی علم
 گرچہ ہمہ بعد کندش ز بر
 در دل شب کردہ بیک پاقیم
^{دوات} طرفہ کہ در عین قیامتش سجود
 گر ہمہ سر ز بر کند یا ز بر
 یافتہ در ظلمتش آب حیات
 خواندہ شدہ بر ہمہ خوانندگان
 وز دم او مشک بصر افراخ
 تیغ کہر بار از و در تراش
 بانک ز شمشیر رسیدہ بچرف
 کش چو نگیر ند بفتد ز دست

نخستین نخل و مکر از دست راست	در مثل نخت بجای که خواست
نغمه بلبل زده از نول زراغ	در بصر بر آمده چون مرغ باغ
تا همه قاری شده از قار او	قار چکان گشته ز منقار او
نام قلم نیزه خطی خطاب	خوانده و رایتیر سپهر از صواب
مجره سوخته دل را بکام	ورزوم این خامه بسوخته خام

صفت مجره کو کر چه سیه دار دل

آن سیاهی دلش مایه علم است بیابا

و آب حیات و ظلماتش بهم	سوخته دود فراتش قلم
روزنش از سوسه درون و دوش	مطبخ سودا و درون حجره دوش
هم قلم از مایه او کرده بود	هم ورق از روزن او برده بود
هر خلفش بر سر خود و دماں	زاوه ہیں دوده او هر زمان
خامه چو کفگیر مهیت ابرام	دیک خوش نختن سود و زیاں
گشته بر دوش روشن و تار از دوش	خانه روین و ز چوبش ستون
خانه بجا ماند و ستونش بر دوش	دیده چنین ناوره کس در جہاں
چوں چه بابل همه پر جادوی	کرده چھے زرف بصد نیکی
سایه این چه به کشد هر که هست	کس نہ کشد سایه کہ در چه نشست

یوسف مصر آمدہ در قعر چاہ	کرده درو خامہ مصری پناہ
میل درو خامہ و گلش مداد	مکملہ دیدہ روشن سواد
آب سیہ رانده بفرق قلم	بسکہ فزوں یافته زرق قلم
رفتن او جانب خوانندگان	شستن او باہمہ دانندگان
حل شدہ چون آب درون دیش	ہرچہ سواد و ورق مشککش
کرده قناعت بہ ترخشک خویش	در شکم از خشک ترش مایہ پیش
مانده دہاں باز برائے شکم	بلکہ شکم کردہ پراز بیش و کم
دافع مشکیش دوسہ قطرہ آب	گہ گے از زحمت مشکلی بناب
گرچہ دروں تار و سیہ دل شد	معتبر عالم و جاہل شدہ
بر زردم از مشک بکاغذ علم	من چو ازیں حقہ کشدم قلم

صفت کاغذ سیہیں کہ پے وود قلم

سیہ سوزے شود و نقش بر آرد بریاں

آنکہ شد آرائش بصبوح ز شام	کاغذ شامی نسب و صبح و ام
باقصب و خرنشہ پیوند خویش	سادہ حریرے وے وصلش ز خویش

نامے حریر آمدہ اندر نورد
 آمدہ اجزائش فراہم ز آب
 بسکہ شد از کوبش بسیار پست
 کہ بود از دستہ تنغش گزر
 کہ غلہ سوزن مسطر کشد
 کہ ہدف تیر شود از ہوس
 کہ کند اندر کلبہ شہ نشست
 بزردہ از روے سپیدی علم
 نام خدا یافته بروے گزر
 عاشقِ خطماے ترا آمد ز اصل
 باخطِ عارض نگزارد وفا
 پیچ کہ از حرف نداند گزشت
 حرف بحر از قلم آرد سخن
 ہر کہ گمے قصہ فرو خواند پس
 کار کشاے ہمہ ز سر از خویش
 قدر گراں یافت لیکن سبک
 طرفہ حریرے کہ تو اس خبر و کرد
 لیک پر کند گیش ہم ز آب
 پشت دوتا کردش از یک شکست
 کہ وہد از تیغ بمقراض سر
 کہ کشش رشتہ دفتر کشد
 الغرض از دوستی کلک پس
 تار قمے یاد ازاں سر نشست
 لیک یہ روے شدہ از قلم
 زانش ہو سند و نمندش بسر
 مے بریش کردن و در بند وصل
 گر چہ کنی بند ز بندش جدا
 حرف سواں نہ نتواند گزشت
 لیک بہ پیچ ہمہ بر خویشتن
 عاقبت الامر بہ پیچ اند پس
 پیچش او از خود و از کار خویش
 و اس سبکے ہم ز مزاج تنک

خامہ کہ صد نامہ پیپے نوشت
 آنکہ میں مسافر اوباگر
 آئینہ دیدہ صورت گراں
 من چو بریں آئینہ رونماے
 ہمت مردانہ بہ بستم بکار
 باز نیاید تسلیم تا سہ ماہ
 تاز دل کم ہنر و طبع مست
 ساختہ گشت از روش خامہ
 در رمضان شد سعادت تمام
 آنچه بتاریخ ز ہجرت گذشت
 سال من امروز اگر برسی
 زین نمط آراستہ بگرمی چو ماہ
 تا چو شود خاص خداوند خویش
 علم جہاں را ہمہ بروے نوشت
 دانکہ کہیں پیش او باشکر
 صورت ہر نقش کہ جونی دراں
 مورچہ ریختم آئینہ زاسے
 ریختم از خامہ در شاہوار
 روز و شب از نقش سقید و سیاہ
 رست شد این چند خطا دست
 از پیشش ماہ چہیں نامہ
 یافت قرآن نامہ سعید نام
 بود نہ ششصد و ہشتاد و ہشت
 رست بگویم ہمہ شش بودوسی
 باد قبول دل داناسے شاہ
 این غزل بندہ بخواند پیش

غزل

باز ابرتیرہ از ہر سوے سر برمی کند
 گرد برمی آید از عالم کہ از امساک ابر
 سر بہ باغی دروں کردستان پیش
 سبزہ را در ہر چمن بر آب و بگرمی کند
 گاہ بخشش عالمے را در زماں ترمی کند
 سر و من تا در کد امج بلخ سر برمی کند

ابر کردم چشم راکاں لالہ رنگین من
 ماؤ تہانی و روز ابر بارانی ز اشک
 ابر بر من می بگرید کیش جیابے ہست و بر
 خلق گوید در و خود را گوے تا در ماں کند
 شہسوارے ہر زماں کا ندر و دم می بگری
 دیدہ کز خاک رت سرمہ کندانی کہ چست
 چشم من ہر چند افزوں تر ہی بار و سر شک
 وقت باراں خوش کہ میبارد کے در و چوین

بیشتر در روز باراں سے بسا غمی کند
 اے خوش آنکس کو خوشی با آن سہمی کند
 تہدہ دزدیدہ ہیں کز زیر چادر می کند
 من ہماں گویم وے از من کہ با در می کند
 صد غبار از سینہ خاکیم سر بر می کند
 از غبار انگیزی تو خاک بر سر می کند
 ایں غبارے را کہ من دارم فزون تر می کند
 ما جرابے چشم خسرو پیش دلبر می کند

ذکر باز آمدن شاہ بدولت کہ شہر

ہمچو بر عین بقوس و قمر اندر سلطان

صبح دماں چو علم آفتاب
 خرم کہ مہ گشت نہاں در پرند
 رخس طلب کرد شہ کا مکار
 کرد رواں کو کبہ فتحیاب
 باد شد اندر سر ز زینہ نامے
 از روش پیل کراں تا کراں

کرد بدروازہ مشرق شباب
 قبتہ نور شید بر آمد بلند
 شد بکہ چاشت بدولت سوا
 سوعے در دولت ازاں فتحیاب
 با درواں گشت ہم باد پیلے
 سرسبر اندام زمین شد کراں

بسکه شد آواز جرس چندیل
 بسکه علم های سیه شد بماه
 یافت از آن ایت بشه رنگ داغ
 صف سپاه از علم سرخ و زرد
 از علم لعل که بر پسخ سود
 نوک سناں کرد به بالا نذر
 در تیر پرچم که سناں گشت کم
 کرد سناں گاو فلک را ز بول
 شه تیر چتر سیاه می پمید
 بود در آن دایره شام گون
 تیغ به پیر امن چرخش قطار
 بود بیک جلے صف تیغ و تیر
 بانگ روار د که بر آمد بلند
 پره زده تیغ زناں سر سبر
 زان همه لشکر که زمین می نشست
 شد زمین از لعل نبش و بکار
 کرد که بر شد ز زمین هر زماں
 هر طرفی گشت کراں گوش سپیل
 ماه نماں گشت در ابر سیاه
 شد بر طوطی فلک پر ز داغ
 نسخ و سیاه نور و ز کرد
 طاسک غم رشید پر از خون نمود
 گشت کبوتر بهوا سیخ پر
 نیزه شد از نوک سناں گاو دم
 شد ز دم گاو هوا گاو گون
 اول شب صبح دوم مید مید
 مردم دیده بسیار هی درون
 ابریکه قطره آبش نبر
 همچو نیشاں بلب آبگیر
 غنقله در گنبد گردون نکلند
 پره سناں گشت کلید نظر
 کوزه گل مرکب زیر نشیت گشت
 چون شکم ماهی و اندام مار
 کاسه گل شد طبق استعماں

صحنکِ زرینِ سما شد سفال
 گشت گلِ آلودہ چو چرخِ کلال
 خشکِ سماروے بچولاں نہا
 گرد زمین بر شد و میدانش داد
 مقررہ بر بستہ ہر چایکے
 نشانہ اسپاں کہ ہم سود روے
 کو کبہ چوں فلک آراستہ
 شاہِ بدر و ازہ دولتِ نیشا
 تو سن شدہ راز نثارِ افغاناں
 نعل کہ پشتِ بگو ہر دریاں
 پتھر کہ در چرخ شد از جابے خویش
 زان بجے کو ز برش می نگشت
 شد چو عروسے بہا و بہی
 کوس خبر کرد بگوش از خروش
 بانگِ دلِ خاست کراں تا کراں
 نغمہ مطرب ز گلو گاہ ساز
 زہرہ دریاں انجمنِ اختران
 ماہ و نشانِ چرخ زنِ دیا کے کوب
 شمعِ شکر دوش بزباں آوری
 گشت مکمل بچو ہر عنایاں
 گوئی از آہن گہر آمد بروں
 چرخ رواں گشت سر پایے خویش
 از عجب خویش سرش می نگشت
 جلوہ کنایاں پیشِ ننگوہ شہی
 وز خبرش بے خبری یافت گوش
 تعبید شد کاسہ گردوں دریاں
 گوشِ نیوشندہ ہی کرد باز
 رام شدہ از دمِ رامشکراں
 گشتہ بمواز رہش خاکِ کربا
 سوختہ جانہا بجزارت گری

فلک بپا کوفتن بواجب
 پیکرِ شان طره چو بالا نشانند
 گوهرِ صورت نزد چشم لیک
 شاهِ بنگان آن کار گاہ
 نرم ہی راندو عنان می کشند
 از سیمِ پیش فلک آواز هفت
 رفت چو در بار که از بارگی
 بسکه نشانند زهر سونشار
 خاکِ نمان گشت بدر شین
 بزم بیار است شیر بزم ساز
 جشن فریدون طرب گاہ جم
 از دل خواهند بتاراج گنج
 از شب تا روز سحر تا بشام
 بادد اش بظرب دست گاہ
 مطرب اورا بنولے سرود
 این غزل از آب و ان تر بود

غزل

عمر گشته مرا باز که جان باز آمد
 در پس عمر من آن جانِ جهان باز آمد

رہ وہ لے دیدہ و خارِ مژہ را کیوں کن
 جاں کہ بگرختیہ بود از غم ہجران بعدم
 جان من چشم از اس کہ کہ بروے تو فتا
 ظن نبود این کہ ز خوباں دل من باز آید
 باز ناید دل من گرچہ بکویت صد بار
 چون بکوسے تو روم خلق بر آرد و فریاد
 ہر کسم گوید باز آئی از و تا بر ہی
 بندہ خسرو ز تو دیدہ پوشید و رفت
 کہ خرامان و خوش آں سرور و اس باز آمد
 خبر آمدنش آمد و آں باز آمد
 جز تو در ہر چہ تو اس دید از اس باز آمد
 تا ترا دیدن کہ کن کہ پاس باز آمد
 تا و ماں رفت و بفریاد و فغان باز آمد
 کانیکاں عاشق بیچارہ جاں باز آمد
 گر دل این ست کہ دارم نتواں باز آمد
 چون میسر نشدش دیدہ کناں باز آمد

سخن از ختم کتاب بخط خواہش خدا

کہ بچویند خطا را بد رستی بر ماں

من کہ دریں آئینہ پر خیال
 کس چہ شناسد کہ چہ خون خوردہ ام
 ساختہ ام این ہمہ لعل و گہر
 تا ہم از فکر تپناش
 ہر گہرے بیتے و کانے درو
 در تہ حرفش ہمہ باریکی است
 بگر سخن را بنمودم جمال
 کیس گہر از حقہ بر آوردہ ام
 از خونے پیشانی و خون جگر
 کہ بگر گاہ بہ پیشانیش
 ہر ورقے ملک جہانے درو
 آب خضر در دل تاریکی است

حرف نشین معنی خورشید تاب
 ششپره را مهر منور مدام
 گنج گم در شبہ داشته
 ہر حبشی پیکرے رومی جمال
 ہر خط تو حید بریں لوح راز
 ہر رقم لغت رموزش بحیب
 نقطہ ہر حرف بزیب ترین
 ذوق خیالات زمستی پُر
 ہر غزلے دشنہ عشاق کش
 اوج معافی نہ بمقدار طبع
 دید چو این مثنوی بیش را
 ہر یک ازین بیت کہ جنت و ست
 چوں سر جامہ بسر شس خم کنند
 من چونکہ دم حد دشن از نخست
 رہت چو اندر دل شب تاب
 مورچہ را ملک سلیمان بکام
 شب زکواکب علم افراختہ
 روم سخن راز حقیقت داخال
 ہر چو بلاے ست بانگ نما
 چوں شب معراج پر ازوار غیب
 مرد ما کہ چشم معافی یقین
 دارے جراح و دم بخیہ بر
 پیش کہ بکشند ز دروں پودہ پیش
 بلکہ گزشتہ ز سموات سبع
 تیر قلم کرد سر خویش را
 شد خوشی دل کہ چو جنت خوش
 حیف بود زو کہ سیکے کم کنند
 کم شد و سرمایہ نمازش درت

۱۱ یعنی ذوق خیالات من از مستی بسیار مانند دارو سے بیوشی جراح ست کہ بوقت دو وقت زخم برین

۱۲ وہ دافسون نظر ان ست کہ بوقت بریدن حبیب دمنده

۱۳ یعنی ہر غزل من دشنہ عشاق کش ست و بروے آنکس کہ پردہ از دل بردار دیتی ہوشیار و صافیش

باشد ۱۲ اش

گشت ضرورت که کنونش بقصد
 تا چو دریں بگری لے ہونند
 بیزش این حرف کن از فکر تیز
 و ز جمل بازگشائی شمار
 خواہش از خامہ زمان گزین
 زانکہ خراشیدہ مردم بود
 اینت مبارک خلفے نامہ را
 خامہ من گرچہ تراش افکن بست
 ز باغ زبانی کہ بفرہما سے
 ہم زبانی خشک بنا تم وہد
 ہر سخنے کز رقص یافت داغ
 زیں ہمہ سودا کہ فرو ریختم
 چند گم بود بدل کیں خیال
 بود و اندیشہ من چند گاہ
 چند صفت گویم و آیش دہم
 باز نمایم صفت ہر چہ بست
 بستم و دادم بامینان نقد
 بیش و کمش باز شناسی کہ چند
 خواں تو قرآن نامہ سعیدین نیز
 نصد و چار و پهل و سہ ہزار
 آنکہ نہ کرد درستی کم ازین
 آہ کے کش خلفے کم بود
 و وہ ازین بہ بنود خامہ را
 زوچہ گم ہا کہ تراش بست
 کبک و اں را بنزد زلع پلے
 ہم ز سواد آب جیام وہد
 طعمہ طوطی بست بمنقار ز باغ
 چسیت ز معنی کہ نا نیک ختم
 تازہ کنم ہر صفتے را جمال
 کز دل دانند حکمت پناہ
 مجمع اوصاف خطا پیش دہم
 شرح دہم معرفت ہر چہ بست

بنگنم از حبیب گهر با به پیش
 طرز سخن را روش نو دهم
 نوکنم اندازه رسم کهن
 و رنگم تا چه در افتانده ام
 آنکه به بنیم به هنر بیشتر
 آنچه هنر هست بکیم نگو
 کحل بصر نو کستم از هر مداد
 اول از آنجا که بر اینگز مش
 سکه خود زین من اندیشیه را
 آنچه ز سر جوش دل نقش بند
 موسی بمویش به هنر بنجم
 وصف نه زان گونه شد از دل برود
 زین پس اگر عمر بود چند گاه
 رنگ یادت ندیم خامه را
 کاچه همی شد بدلم خار خار
 گرچه شه از بس چینی نامه
 کرد نکوئی که نکوئی گنشد

تاج خودش سازم و دامن خویش
 سکه این ملک بخمر و دهم
 پس روی پیش روان سخن
 تا بچه ترتیب سخن رانده ام
 کوشش آن راه کنم بیشتر
 و آنچه جز این ست بگیرم از د
 نور بصر نوکنم از هر سواد
 بر کستم آن نگاه فروریز مش
 تانه نشانم نه نشینم ز پاس
 معنی نو بود خیال بلند
 پنجه و سنجیده در در بنجم
 کان دگرے را بدل آید که چو ک
 کم هوس آید به سفید و سیاه
 ساده ترین نقش کنم نامه را
 یافت درین گلشن رنگین نگار
 داد مرا گرمی هنگامه
 بر چو معنی آنچه تو گوئی گنشد

نرپے آں شد قلم سحر سنج
 کز پے ایں مارشینم بر گنج
 منکہ نهادم ز سخن گنج پاک
 گنج زر اندر نظرم حسیت خاک
 گردہم تا جور سر بلند
 ورنہ ہواں بازہ دریا فگند
 ورنہ ہد زان خودم را نکاں
 رنجہ نگردم چو تہی مانگاں
 یک جوازیں فن چو بدماں ہم
 وہ کنم آں را و بصد تن دہم
 شیرم و رنج از پے یاراں ہم
 نے چوسک خانہ کہ تنہا خورم
 ہر چہ کہ پنہاں کنی از محروماں
 سنگ ہماں باشد و گوہر ہماں
 مار کہ بخشش بود اندر مناک
 حاصل و حسیت از اں گنج خاک
 زیں ہمہ شربت نہ بدماں کردہ ام
 کتاب دریا سے کرم خوردہ ام
 کس نہ نشاند بدوس بدرہ ز
 ہر ہمہ دانند کہ چندیں گہر
 ہدیہ یک حرف بود بلکہ کم
 وردہم گنج فریدون و جم
 نام بلندست کہ ماند بجائے
 کام ازیں نامہ عنوان کشائے
 یاد کند از من میکس بے
 کا پنجہ درین ست چو بید کے
 شعبہ تازہ در درختیم
 ہر صفتے را کہ بر اینتیم
 در نزد دم دست بجلوایے کس
 مور شدم بر شکر خویش و بس
 مہرہ نخیں کز گہرے چیدہ ام
 گرچہ فور چیدہ بے دیدہ ام

۱۲ یعنی ایں کار (شاعری) از برائے طبع نہ کردہ ام کہ مثل مار بر گنج نشینم ۱۲

ژرف بہیں درتہ دریاے من
 زان کسے نیست از آن من بست
 خانہ کشادہ زور و دیکرے
 گرچہ فزون ست بعقبت کم ست
 زہرہ آں نیست کہ بیرون کشم
 ایمنیم نیست ز غارتگر اس
 کز ز زمین پارہ دہندم بدست
 مرغ شدہ ریزہ خوان مرا
 ثناں بزباں آوری و من خموش
 جستن حسنت ہم از من کنند
 من کنم حسنت کز آن ثناست
 با من و من پیچ نکوم ز شرم
 صاحب کالا من و من شرمناک
 درچہ کشائند ندانند بست
 سستی ہر بیت گوامی دہد
 باز شناسد کہ گہر زان کسیت
 سفلہ اگر یافت نما ندنہاں

نیست ز کس لولوسے لالائے من
 نکتہ من گوہر کان من بست
 وزونہ ام خانہ بر دیکرے
 مایہ ہر روز کہ در عالم ست
 ہرچہ کہ از دل در یکنوں کشم
 زانکہ نگہ می کشم از ہر کراں
 قلب نے چند ہر گوشہ ہست
 نقب نہ وہ صحیح نہاں مرا
 دزد متاع من و با من بچوش
 خانہ فکر ہم ہر روزن کنند
 نقد مرا پیش من آرد راست
 شرم ندارند و بخوانند گرم
 طرفہ کہ ثناں دزد من از شرم پاک
 باز کشائند خیالے کہ ہست
 پرفن ثناں گرچہ روا می دہد
 آنکہ دریں گنج نہاں جو ہری بست
 و کہ نقد ز افسر شاہ جہاں

کے شود این مایہ از آن کے
 در خور ہر لب نبود این زلال
 جلوہ گر من کہ رخ آریست مست
 در نگر از مقنعه تا دامنش
 زیور نو کردہ نگار چہیں
 لیک بہ نظارہ کہ زلف و خال
 پیش نکونیک مگو بد ز پس
 و رچہ ترا گفتن بد فن بود
 آنکہ بہ نقصان خیال من اند
 بر ہنر آید ہمہ را گفت و بس
 در سخن افتد ہمہ را پیچ پیچ
 چوں عملے لازم صورت بود
 آنکہ و را در سخن آوازہ پیش
 ہر گل و خارے کہ رسد زین خراں
 ہر چہ تسانیش کند مرد ہوش
 زانکہ چو زین فن بغرور اوقتم
 چرب زبانی نہ بود سود مند
 گنج نہ گنج بد بہان کسے
 کیست کہ اینجا برسند خیال
 جلوہ کناں پیش تو بر خاست
 عاریتے نیست بہ پیرا منش
 نغز بود و دیدن یار چہیں
 ہدیہ او شرط بود در جمال
 ہدیہ این رے ہمین ست و بس
 آں بد تو نیکوئی من بود
 جملہ گواہان کمال من اند
 بے ہنراں را نہ کند یاد کس
 چوں سخنے نیست چہ گویند پیچ
 نیک بد خلق ضرورت بود
 زخم زناں برے از اندازہ پیش
 نے خوش از اں گدوم نے رنجہ زان
 گر چہ بود راست نیارم بگوش
 تر رسم ازین مرتبہ دور اوقتم
 طفل بود کس بقریہ ہی بقند

آنکه شناسنده این گوهر است
 و آنکه به تقلید نشست اندرین
 مردم دانا که بود نیک خو
 و آنکه به بدگفت گرفت ست خو
 بدنتوان گفت نکور اچونیت
 هست اگر سکه نیکو نیش
 و رزبدی خال بود بر خدش
 گیر که پوشی همه عیبش به زور
 باز کسی را که حدره زند
 گر مثل صد هنر آرم ز عیب
 از هنر خود همه کس دم زند
 جوهر بر مرد که در عالم ست
 کم نه زند مرد کسی را اولیک
 صد سخن راست نه گیرد به پیچ
 گر به ازین نیست که سفتنش
 در کم ازین مایه رسیدنش ز عیب

گر همه نفرین کندم در خورست
 نشومم از خود کندم آفرین
 نیک شنو گفت بد از کس سچو
 نیک نگوید که نیاید ازو
 یابد و یانیک بردن از دوست
 نیک نگویند چو بد گویش
 خود نتواند که پوشد بدش
 چند توان داشت نهان چشم کو
 زخمه درین ره نه یک ده زند
 هیچ نکاست نکند جز به عیب
 آنکه کم ست او همه را کم زند
 کم زن او از زن حالفن کم ست
 بد همه جا بد بود و نیک نیک
 یک تم که نکند انگشت پیچ
 عیب بود عیب کسان گفتنش
 طفل ره ماست نه طفلان چوب

من بد کس ناورم اندر زبا
 و آنچه بود راست ندارم نماں
 چونکہ جہاں پر زخیں ست و خس
 روسے نمی تا بدم از ہیچکس
 گرمی دل نیست چو حاصل مرا
 سرد شد از آب سخن دل مرا
 تلمکے ازیں شیوہ بہ تنگی شوم
 بے غرض آماج خدنگی شوم
 نام کہ اے کنم اسکندر سے
 خلعت عیسیٰ فکتم بر خرسے
 محنتماند دریں روزگار
 مس بزراندوہ ناقص عیار
 کوردل از دولت کوتہ نظر
 دولت شاں از دل شاں کورتر
 گوش کرانی ہمہ ناموس جوے
 سفلہ دوش بون صفت و تنگجوے
 لازم شاں گشت ز نقصان ہوش
 کو تھی چشم و درازی گوش
 حاتم درستم شدہ درجے لاف
 بے کرے نام فروشی کند
 خورہ بدرویش نیارند پیش
 شاخ گلے تحفہ مرا اورا کند
 گر گئے باشد و شاں خواں نشیں
 چوں زن حائض کہ بود مصاف
 بے کہے مرتبہ کوشی کند
 پیش رسانند بد آنجا کہ پیش
 کز پئے غمیش تقاضا کند
 سرکہ دہند و طلبند انگبیں

۱۱ یعنی ہرچہ کہے گویدے شنوند و از کوتاہ چشمی خود امتیاز حق و باطل ندارند ۱۱

۱۲ یعنی مسرف حق بھدار نمی رسانند و بغیر مستحقاں سے دہند ۱۲

۱۳ یعنی شاخ گل پیش کے تحفہ بر نہ و بعوض آں باغ خواہند ۱۳

بیش ستانند و دہند اند کے
گر برسانند مثل برگداسے

تا نہ ہی ڈہ۔ نہ ہندت سیکے
بکٹ سے دہ طلبند از خدا سے

صفتِ خاتمہ و قطع تعلق کردن

از پے آخرتہ صحبتِ اربابِ جہاں

بروز سرمایہ خود بخدے
گفت کہ بپذیر و عطا کے مکن
پیر بگفتش کہ چو پیشت ہو است
گفت بدو منعم سود آزمائے
مرد پذیرندہ بخواب خورد
باز پذیر این ز چو من منقلے
چوں ہمہ میل تو بہ پیشی درست
آنکہ ندارد صفتِ مردمی
خاصہ کسانیکہ بہت کم اند
این سخن چند کہ بخوابت بست
گر چہ چنین رہت نباید ہفت
یک خواہش چو مرانیت را
ہر چہ بگفتم ز کسم باک نیست
نیت آں دارم ازین پس را

بدرہ دینار لصاحبہ سے
تا شود م بیش دعا کے مکن
انچہ کہ کم میکنی از خود خطاست
کا پختہ دہم سود بجوم بجائے
بدرہ بدو داد کہ لے نیک مرد
زانکہ تو مفلس تری از من بسے
ایں کم تو ہم بتو اولیٰ تر بست
نیست بر آدمیاں آدمی
ظن نبرم کہ ز نسب آدمند
شاعری نیست ہمہ رہت بست
رہت بسے بہت کہ نتوانش گفت
خبر بخدایا بدر بادشاہ
ز ہر نخورد م غم تریاک نیست
کز در شہ نیز شوم بے نیاز

پشت بخویم نہ پنا ہے ز کس
 تا بطمع بر در ہر کم ز نے
 خسرو من بگزر ازین گفتگوے
 چشم تو از عیب تو دیدن تہیست
 چشم بخود باز مکن چون خساں
 چہیت نظر سے خود انداختن
 زیں دوسہ اوراق فرخرف نورد
 تاکہ ازیں مایہ بے پاگماں
 چوں جہت چند فغان تہی
 کام جلاجل کہ بدای تنگیست
 زور جوانی برہ آورد پایے
 نامہ ہستی بسوا دے گزشت
 شد ہمہ عمرت بشمار چہیں
 ہر چہ دریں تخیہ قلم نقش لبست
 سوخت دلم زیں رقم دودوم
 چوں بخداوند کم روے وہیں
 ننگ خنساں نہ کشد چو منے
 نیکی خویش و بد غیرے مگوے
 از دگرے پرس کہ عیب تو چہیت
 ہیں سوعے خود لیک چشم کساں
 صورت خود قبلہ خود سا ختن
 چند تو اں نازشں ہیودہ کرد
 بانگ بر آری چو فرد ما نگاں
 خشکے بانی و میان تہی
 بانگ نیش ز سبک سنگیست
 دز تو ز رفت ایں فن اندیشہ زراے
 عمر بہ پیودن بادے گزشت
 وہ کہ چہیں عمرے و کار چہیں
 زاں ہمہ جز با دنیا بدست
 پختہ شدی درے سوداے خام

۱۱ مراد از جلاجل زنگولہ ہاست کہ در گردن چوپایاں اندازند و وہیں شاں تنگ باشد ۱۲

۱۳ دودہ و ام سیہ نام ۱۴ پختہ شدی لے پیر شدی ۱۵

سر بر ہی باز بردی دریغ
 ز آنچه بگفتی بظلم و صواب
 از پئے نلمے کہ مبادش امید
 گر چه شد آوازہ بپسرخ کہ بود
 صور قیامت کہ بر آید بلند
 ایں رقم امروز کہ سوئے تست
 چند پونی ورپئے ایں ترہات
 گیر کہ نظمت سخن از در کند
 یک نمر اندر دلت آرد فروغ
 حاصل تزویر کم و کاستیت
 ریستی آدر کہ دروغت بے تست
 تا بود اندر فن شہرت ہوس
 پلے ازیں دائرہ یک سوئے نہ
 پیچ خبر داری از اندیشہ
 پیچ نکوئی بکس از ہماں
 از ہمہ جادل بکراں داشته
 ہں کہ دلت کرد از اندیشہ نول
 راہ بجائے نہ پردی دریغ
 چونت بہرند چہ کوئی جواب
 نامہ سیہ کردی و دیدہ سفید
 چون تلخ شدی نام بلندت چہ سو
 نام بلندت نہ بود سود مند
 سلسلہ گردن فرداے تست
 چند بغفلت گزرانی حیات
 پس بدروغے چہ تفاخر کند
 رہت بگویم کہ نکوئی دروغ
 رستن مرد از سبب راستیت
 ہر کہ چنین ست چکوئی کسے ست
 جز بدروغت نہر نام کس
 پشت بدو کن بخداروئے نہ
 کاوردت باز بہر پیشہ
 پیچ نکتہ بدلت جز ہماں
 ہمت دل جملہ بر آں داشته
 تمانخے راز دل آری ہرول